Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda, Cornel Sigmirean (Editors)
MEDIATING GLOBALIZATION: Identities in Dialogue
Arhipelag XXI Press, 2018

ASPECTS OF TRANSLATING TERMINOLOGY

Reka Suba

Assoc. Prof., PhD, Sapientia University of Tîrgu Mureș

Abstract: In cognitive linguistics, within the semantic structure of different texts there are some elements or lexical units that can be foregrounded, highlighted. Thus, they stand out from the surrounding words and acquire certain thematic roles, all the other elements functionning as the background against which these highlighted terms are used. The present study aims to analyse the practical modalities of highlighting and foregrounding in specialized texts.

Keywords: semantic structure, foregrounding and thematic role, lexical units with thematic roles, cognitive background of texts, transposing foregrounded elements

Conform concepţiei lingvisticii cognitive, limbajul poate fi cercetat numai într-un context general, al interacţiunii culturale în societate, în acest fel principiul fundamental al structurilor lingvistice fiind determinat de abilităţile cognitive, de capacitatea şi procesul conceptual uman, iar în ceea ce priveşte concepţia categorizării, aceasta are la bază modelul şi teoria prototipului.
În teoria prototipului categoriile sunt corelate cu prototipurile lor, ori sub formă de reprezentări schematice şi formale, ori cu imaginile concrete ale categoriei sau o listă de membri ai categoriei, iar aceste două modalităţi alternative ale categorizării reflectă natura procesului cognitiv, şi anume: organizarea percepţiei şi a experienţei de cunoaştere are loc fie sub forma schemelor de reprezentare (structuri formale abstracte), fie sub forma imaginilor mentale concrete. Înlocuirea concepţiei clasice aristotelice a categorizării cu teoria prototipului şi trecerea semanticii structurale şi referenţiale în plan secund a dus la identificarea semnificaţiei cu conceptualizarea şi cu percepţia. Situaţiile concrete pot fi redate în mai multe feluri, iar această capacitate este denumită reprezentare, o noţiune de bază a psihologiei cognitive, din care au luat naştere bazele teoretice ale lingvisticii cognitive, care conchide că reprezentarea constituie temeiul bazei cognitive a majorităţii structurilor semantice (Banczerowski 2003: 196). Imaginile mentale se pot forma prin filtrul mai multor sisteme, de exemplu: prin sistemul schemelor structurale (distribuţia şi cantitatea obiectelor, configuraţii temporale şi spaţiale etc.), prin sistemul reglării perspectivei (în strânsă legătură cu localizarea actanţilor, dinamica lor, cu perceperea diferitelor stări şi a schimbărilor unghiului de perspectivă), prin sistemul dirijării atenţiei (delimitarea elementelor proeminente, cu rol de figură faţă de cele de fundal) sau prin sistemul dinamicii forţelor, a relaţiilor dintre aceste forţe (Talmy 1988: 194, apud Banczerowski 2003: 197). Mijloacele existente ale limbilor corespund acestor sisteme, dar deoarece procesul de convenţionalizare a reprezentării este strâns legat de factorii culturali, sociali şi istorici, aceste mijloace diferă de la o limbă la alta.

BDD-V4596 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 16:00:51 UTC)

Pornind de la aceste concepte, în cele ce urmează, fără a avea pretenţia unei analize sistematice şi exhaustive, vom supune atenţiei din această perspectivă cognitivă câteva aspecte legate de câţiva termeni specifici şi fragmente de text de limbă maghiară şi traducerea lor pentru subtitrarea în limba română, luate din seriale de emisiuni televizate cu caracter gastronomic[1].

Gastronomia este considerată parte integrantă a culturii popoarelor, atât prin inventarul terminologic gastronomic, cât şi prin formarea, originea şi evoluţia denumirilor, deoarece „reflectă strânsa legătură pe care o au cultura şi civilizaţia unei societăţi cu limbajul sau, altfel spus, în termeni coşerieni, modul în care o comunitate etnolingvistică îşi asumă extraverbalul prin propria experienţă de cunoaştere" (Munteanu Siserman 2013: 431). Este de precizat însă că acest limbaj este considerat de către terminologi mai puţin specializat decât limbajele profesionale din aria ştiinţelor exacte sau din cel al ştiinţelor umane, din cauză că este destinat unei mase mai largi de receptori. După cum remarcă Antonia Ciolac, limbajul de specialitate culinar şi gastronomic de fapt corespunde unui domeniu ocupaţional mai larg, şi ca orice limbaj de specialitate, presupune două niveluri de complexitate: „stratul de jos este reprezentat de *nivelul profesional curent* (selectat de specialişti în comunicarea cu nespecialiştii), iar stratul de sus corespunde unui *nivel profesional „înalt"* (specializat), folosit între profesioniştii din domeniu", iar oscilarea între aceste niveluri şi folosirea termenilor specifici acestora este determinată în primul rând de obiectul şi tema generală a discursului, dar „depinde şi de o serie de factori cum ar fi: a) gradul de specializare în domeniu a locutorului; b) nivelul de pregătire a destinatarului; c) tipul de text (± intens informativ) şi de context de comunicare (formal/semiformal); d) canalul de comunicare (scris/oral)" (Ciolac 2016: 37-38). Nivelul profesional specializat se caracterizează prin numeroase neologisme terminologice, împrumuturi din alte limbi, denumite neonime sau xenisme (în cazul în care sunt preluări din limbile străine actuale), iar nivelul profesional curent printr-o gamă redusă de neologisme culinare, acestea fiind înlocuiţi cu variantele lor din limba comună sau cu perifrază.

Emisiunile culinare vizate, fiind destinate unei receptări largi, evită folosirea în exces a termenilor de specialitate, deşi sunt comunicări orale audiovizuale cu caracter formal sau semi-formal, şi prezentatorul sau prezentatorii de fiecare dată sunt specialişti în domeniu. Totodată, corpusul nostru intră în categoria emisiunilor cu caracter informativ-didactic, constând în prezentarea verbală şi practică a unor reţete şi a informaţiilor aferente gastronomice.

Primul serial gastronomic din corpus constă în 12 episoade şi are următorul dialog introductiv la începutul episoadelor:

A: Tarkedli?	În traducere: Gogoașa Dalken ?
B: Cseh.	În traducere: Cehească.
B: Sztifádó?	În traducere: Stifado ?
A: Görög.	În traducere: Grecesc.
A: Darázscsípés?	În traducere: Bienenstich (Înțepătura albinei) ?
B: Júúújjj, német.	În traducere: Vai, nemțesc.

[1] Titlurile serialelor: Reţete din toată Europa (având 12 episoade), Reţete din toată lumea (cu 20 de episoade), Grătar urban (4 episoade), Marketa la piaţă (10 episoade) şi Dora la piaţă (10 episoade), difuzate de postul de televiziune Tv Paprika.

BDD-V4596 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 16:00:51 UTC)

Acest schimb de replici la începutul episoadelor are un caracter de divertisment pe lângă funcţia informativ-didactică şi rolul de a ancora subiectul discursului culinar în spaţiul geografic definit peste câteva secunde şi prin titlu: Reţete din toată Europa.

Dacă ne raportăm la nivelurile categoriale stabilite de E. Rosch, şi anume: nivel supraordonat, nivel de bază şi nivel subordonat, în cazul primei replici se observă că entitatea vizată se află pe niveluri categoriale diferite în cazul celor două limbi, termenul din limba maghiară situându-se la nivelul subordonat, iar cel românesc la nivelul de bază, unitatea lexicală generică *gogoaşă*desemnând tipul de prăjitură şi formând o bază pentru specificaţie, pentru componenta specifică a gastronimului (Munteanu Siserman 2013), această componentă din urmă însă are doar un rol de delimitare, nefiind folosit ca termen uzual în limbajul gastronomic românesc, dar în acest context are rolul de a arăta proveniența denumirii ungureşti, şi anume faptul că denumirea acestui preparat de patiserie *tarkedli* (mai demult *talkedli*) are origini germane şi cel mai probabil datorită influenţei culturii gastronomice austro-germane a fost preluată atât de limba cehă, cât şi de cea maghiară. În episodul destinat gastronomiei ceheşti, însă, acest gastronim apare în mod consecvent sub forma de *gogoşi ceheşti*.

În lexicul gastronomic maghiar şi român, în cazul denumirilor unor produse culinare sau feluri de mâncăruri, se poate observa aceeaşi structură binară, având o componentă generică şi una specifică, cu rol de diferenţiere, adesea exprimat cu toponime sub forma unui adjectiv relaţional cu trimitere directă la nume de ţări sau regiuni (Munteanu Siserman 2013: 433).

În cadrul aceleiaşi clase gastronomice, în corpusul studiat mai apar următoarele denumiri:

- *apácafánk*, în traducere: *gogoşi franţuzeşti Religieuse*, un preparat franţuzesc de patiserie, *Religieuse* în limba franceză însemnând călugăriţă, denumire primită datorită aspectului ei, ce sugerează o călugăriţă în costumaţie monahală (emisiunea Reţete din toată lumea, episodul destinat bucătăriei franţuzeşti) – denumire cu dublă specificaţie, componentele aflându-se la niveluri categoriale diferite, structura organizaţională pornind de la cel mai ridicat grad de abstracţie spre cel mai scăzut, şi respectând în totalitate grafia denumirii originale în cazul celei de-a doua componentă
- *sáfrányos túrófánk*, în traducere: *gogoşi cu brânză şi şofran* (emisiunea Reţete din toată lumea, episodul destinat bucătăriei indiene) – componentele specifice ale denumirii referindu-se în acest caz la ingrediente.

O altă componentă generică în materialul studiat apare numai în traducerea în limba română, şi anume: *mâncare*, împreună cu specificaţii de genul: *mâncare de pui, mâncare de carne de porc, mâncare de carne de vită* etc., termenii maghiari situându-se la un nivel categorial subordonat, de exemplu: *ragu, becsinált, paprikás, pörkölt, tokány* etc., sau dacă specificitatea se realizează în cadrul leguminoaselor (*mâncare de fasole, mâncare de dovlecel, mâncare de cartofi* etc.), atunci în componenţa corespondentului maghiar substantivul generic *főzelék* denotă modul de preparare prin fierbere, iar componentele specifice indică felul legumelor: *babfőzelék, krumplifőzelék, spenótfőzelék, borsófőzelék* etc., relaţia sintactică dintre unitatea de bază, substantivul determinat şi elementul determinant fiind una circumstanțială de proveniență (contrar termenilor corespondenți din română, unde se observă un alt tipar sintactic, în cazul acestei sintagme determinantul fiind atribut substantival prepoziţional).

Diferenţele denumirilor gastronomice din cele două limbi se explică prin utilizarea nivelurilor categoriale diferite, prin diferența între nivelurile de abstracţie a reprezentării, în terminologia

BDD-V4596 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 16:00:51 UTC)

gastronomică maghiară lipsind nivelul de bază în cazul mâncărurilor cu carne, fiind prezentă doar nivelul subordonat, mai concret.

Într-o altă ordine de idei, conform lingvisticii cognitive, în structura semantică a diferitelor texte unele elemente semantice (unităţi lexicale sau grupuri de cuvinte şi expresii) pot căpăta rol de figură, faţă de toţi ceilalţi componenţi care formează baza sau fundalul textului (Tolcsvai 2000). Cu ajutorul următoarelor exemple se pot observa modalităţile de transpunere a acestui rol în cazul traducerii.

În seria de replici redată mai sus elementele cu rol şi statut de figură sunt răspunsurile date la întrebări în amândouă limbi. Aceste enunţuri care denotă proveniența preparatelor, ies în evidenţă faţă de termenii specializaţi, şi au rolul de a ghida atenţia spectatorilor spre acea arie geografică, care este vizată în emisiunile respective. Iar dacă ne raportăm la întregul serial gastronomic, chiar şi faţă de episoadele în parte îşi menţin acest statut, prin caracterul lor definitoriu.

Fragmentul următor şi traducerea sa însă prezintă diferenţe de structurare din această privinţă:

Szerencsére egyre inkább újra az életünk részévé válik a piacra járás, a nagyvárosokban egyre több termelői piac nyílik tele izgalmasabbnál izgalmasabb alapanyagokkal. Rengeteg piacot bejártunk, hogy megmutassuk, miért is annyira jó piacra járni. Induljunk is! (emisiunea *Dora la piaţă*)

În traducere: *Aprovizionarea de la piaţă începe să facă parte din viaţa noastră. Se vede şi din multitudinea pieţelor agroalimentare din marile oraşe, pieţe pline de materii de bază din ce în ce mai interesante. Am cutreierat multe pieţe ca să vă putem demonstra, de ce e bine să ne aprovizionăm de la piaţă. Haideţi să pornim!*

Topicalizarea textului sursă diferă de cea a textului ţintă prin plasarea elementului cu rol de figură la începutul enunţului, acesta fiind în prima frază a textului original însuşi procesul emergent şi continuu, iar în textul ţintă rezultatul acestui proces. Lăsând la o parte structurările şi delimitările sintactice, care sunt determinate într-o mare măsură de normele referitoare la subtitlurile din audiovizual, ceea ce se poate constata din perspectiva configuraţiei figură şi fundal, este această schimbare a unghiului de perspectivă, menţinând totuşi presupoziţia aflată la baza enunţului, şi anume că mai demult cumpărătorii nu avea obiceiul de a frecventa pieţele.

Ceea ce însă se menţine de fiecare dată în traducerea acestui tip de text specializat, este iconicitatea specifică, care presupune o conformitate directă între expresiile verbale şi obiectele sau evenimentele redate de ele, ceea ce se poate realiza prin combinarea semnelor, prin alăturarea sau distanţarea unităţilor care prezintă conexiuni cognitive sau semantice sau prin acea activitate a subiectului conceptualizării care are rolul de a determina ordinea unităţilor constitutive ale întregii scene. Ordinea orizontală este determinată de caracterul linear al limbi, dar diferenţele între modalitatea de construire a scenei cauzează modificări în structura verticală (Banczerowski 2003: 201-202). Din perspectiva iconicităţii empirice, ordinea evenimentelor, determinată de subiectul conceptualizării, este redată şi în traducere, aşadar ordinea reprezentată verbal coincide cu ordinea firească a fazelor de pregătire a evenimentului descris:

Fölvágom a vöröshagymát, ugyanis meg fogok pirítani egy kis vöröshagymát és ebbe fogok különböző fűszereket tenni, természetesen azokat is elmondom a maga idejében. És ahogy ez le van pirítva, hozzáadjuk a csirkemellet, felöntjük, hozzáadjuk a csirkemellet, és réteslappal fogom majd rétegezni, illetve rengeteg olvasztott vajjal, és fogok hozzá tenni cukrozott narancsos mandulát is. (emisiunea *Reţete din toată lumea*)

BDD-V4596 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 16:00:51 UTC)

Tai ceapa albă, fiindcă voi pune la prăjit puţină ceapă albă şi la ceapă voi adăuga diferite condimente, le voi enumera la momentul respectiv. Când toate acestea se prăjesc, adăugăm pieptul de pui şi apă, carnea se fierbe şi punem totul între foile de plăcintă, adăugând mult unt topit, şi voi mai pune migdale cu portocale şi zahăr.

Aşadar, se menţine principiul convenţiei general acceptată în naratologie, şi anume că într-o serie de propoziţii succesive având timpuri gramaticale identice, propoziţiile denotă evenimente succesive.

În concluzie, discursul gastronomic televizat fiind un tip de discurs specializat, dar cu „indicii valoroase asupra identităţii naţionale" (Drugă 2017: 768), ridică numeroase probleme de traducere vizând atât lexicul culinar, cât şi componenţii pragmatici ai organizării textului, cu atât mai mult cu cât traducerile în cazul emisiunilor din audiovizual se fac pentru subtitrare, ceea ce necesită o altă abordare lingvistică şi tehnică. Aşadar, acest tip de traducere poate fi considerat o subspecie în categoria traducerilor specializate, iar în cazul perechilor de limbă maghiară şi română, cele mai mari diferenţe se pot constata la traducerea gastronimelor şi a termenilor culinari în privinţa categorizării pe diferite niveluri conceptuale, transferurile categoriale, folosirea unuia sau a altuia fiind determinată atât de contextul actual, cât şi de funcţia unităţii lexicale în organizarea conceptuală şi semantică a mesajului textual.

BIBLIOGRAPHY

Banczerowski, Janusz 2002: A profilírozás mint nyelvészeti fogalom. In: *Magyar Nyelvőr*, 126. évf., 2002/3., 321-328. http://nyelvor.c3.hu/period/1263/126307.pdf

Banczerowski, Janusz 2003: Az ábrázolás fogalma a kognitív nyelvészetben. In: *Magyar Nyelvőr*, 127. évf., 2003/2., 196-205. http://epa.oszk.hu/00100/00188/00030/pdf/127208.pdf

Banczerowski, Janusz 2004: A szaknyelvek és a szaknyelvi szövegek egyes sajátosságairól. In: *Magyar Nyelvőr*, 128. évf. 4. szám, 2004 október-december, p. 446-452. http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1284/128406.pdf

Ciolac, Antonia 2016: "Străinisme" lexical culinare în emisiuni teledifuzate româneşti I. In: *Limba română*, LXV (1), Section Lexicografie, Editura Academiei, Bucureşti, pp. 37-45. http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A24872/pdf

Ciolac, Antonia 2016: "Străinisme" lexical culinare în emisiuni teledifuzate româneşti II. In: *Limba română*, LXV (3), Section Lexicografie, p. 399-407, Editura Academiei, Bucureşti, pp. 37-45.http://www.diacronia.ro/en/indexing/details/A25726/pdf

Drugă, Luminiţa 2017: Creativitate lingvistică în denumirea unor preparate culinare tradiționale de frupt/dulce sau de post adaptate la spațiul urban moldovenesc. In: *Numele şi numirea. Actele Conferinţei Internaţionale de Onomastică*, ediţia a IV-a, Secțiunea Sacred and profane in names in public space, Editura Mega, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, p. 768-780. https://onomasticafelecan.ro/iconn4/proceedings/4_7_Druga_Luminita_ICONN_4.pdf

Dumitru, Irimia 2000: *Gramatica limbii române*. Polirom, Iași.

Kiss, Jenő 1995: *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Kocsány, Piroska 2005: A szövegtan leírása, filozófiája és gyakorlata. In: *Adalékok a magyar nyelvészet szövegtani diszkurzusához.* Szerk. Petőfi S. János. Officina Textologica 11, Debreceni Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék, 9-52. http://mnytud.arts.unideb.hu/ot/11/ot11_2kocsany.pdf

BDD-V4596 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 16:00:51 UTC)

Munteanu Siserman, Mihaela 2013: Nume de preparate culinare autohtone în perspectiva globalizării. In: *The Proceedings of the European Integration Between Tradition and Modernity Congress 5*, Editura Universităţii Petru Maior, Tg-Mureş, pp. 431-443. http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari5/IETM5_Part53.pdf
Pethő, József 2011: A figura-alap viszony a nyelvben és a nyelvleírásban. In: *Magyar Nyelvőr*, 2011. pp. 187-194. http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1352/135206.pdf
Rosch, Eleanor 1986: Egyetemes és kulturálisan specifikus jegyek az emberi kategorizációban. In: Pléh Cs. (szerk.) *Gondolkodáslélektan I.*, Budapest, TK, 1986., 64-94.
Tolcsvai Nagy, Gábor 2001b: *A magyar nyelv szövegtana*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
Tolcsvai Nagy, Gábor 2000: A kognitív nyelvészet elméleti hozadéka a szövegtan számára. In: *Magyar Nyelvőr*, 124. évfolyam 4. szám, 2000. október-december, 494-500. http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1244/124411.htm

BDD-V4596 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 16:00:51 UTC)